नवर्ततेइत्यत्रापिहेतुमाह यत्रेति यत्रयस्यामवस्थायां तद्ब्रह्मअवियोगिजीवेश्वरभेदेनवियोगवत्नभवति उपाध्यभावेनब्रह्माभेदादेववर्त्ततेनतुस्वरूपनाशादित्यर्थः अविनाशीवाअरेयमात्माऽनुच्छित्तिधर्मा मात्राऽसंसर्गस्त्वस्यभवतीतिश्रुतेः मीयंतेविषयाअनयासामात्रांऽतःकरणवृत्तिस्तयाअसंसर्गइतिश्रुत्यर्थः सूत्रप्रणवप्रकृतिभ्योव्यवच्छिनत्ति परममव्यक्तमचलमिति ध्रुवंकूटस्थंनित्यं अव्याकृतमविस्पष्टं अनायासंअक्लेशप्राप्यंप्रत्यगात्मत्वात् अव्यक्तंअहंकारादन्यत् अमृतमितिपाठेपिसएवार्थः व्यक्तआविर्भावतिरोभाववांश्चाहंकारएवततोन्यद्ब्रह्मेत्यर्थः ॥ १३ ॥ द्वंद्वैःसुखदुःखादिभिः मानसेनकर्मणासंकल्पेन ॥ १४ ॥ चंद्रमसंकर्ममयानांमध्येउत्कृष्टतमंसंवत्सराख्यंप्रजापतिंउपचयापचयवंतंप्रतिमासंदर्शेकलामात्रशेषंतद्वदन्येषामपिकर्ममयानामैश्वर्यमित्यर्थः ॥ १५ ॥ दृष्टांतेप्रमाणमाह तदेतदिति ऋषिणा बृहदारण्यकदर्शिनायाज्ञवल्क्येन सएषसंवत्सरःप्रजापतिःषोडशकलस्तस्यरात्रयएवपंचदशकलाध्रुवैवास्यषोडशीकलासारात्रिभिरेवावपूर्यतेऽपचक्षीयतेसोमावास्याऽरात्रिमेतयाषोडश्याकलयासर्वमिदं प्राणभृदनुप्रविश्यततःप्रातर्जायतइतिदृष्टांतमुक्त्वायोवैसंवत्सरःप्रजापतिःषोडशकलःअयमेवसयोयमेवंवित्पुरुषस्तस्यवित्तमेवपंचदशकलाआत्मैवास्यषोडशीकलासवित्तेनैवावपूर्यतेऽपचक्षीयतइतिदार्ष्टांतिकं

यत्रतद्ब्रह्मपरममव्यक्तमचलंध्रुवं ॥ अव्याकृतमनायासमव्यक्तंचावियोगिच ॥ १३ ॥ द्वंद्वैर्नयत्रबाध्यंतेमानसेनचकर्मणा ॥ समाःसर्वत्रमैत्राश्चसर्वभूतहितेरताः ॥ १४ ॥ विद्यामयोन्यःपुरुषस्तातकर्ममयोपरः ॥ विद्धिचंद्रमसंदर्शेसूक्ष्मयाकलयास्थितं ॥ १५ ॥ तदेतदृषिणाप्रोक्तंविस्तरेणानुमीयते ॥ नवजंशशिनंदृष्ट्वावक्रतंतुमिवांबरे ॥ १६ ॥ एकादशविकारात्माकलासंभारसंभृतः ॥ मूर्तिमानितितंविद्धितातकर्मगुणात्मकं ॥ १७ ॥ देवोयःसंश्रितस्तस्मिन्नब्बिंदुरिवपुष्करे ॥ क्षेत्रज्ञंतंविजानीयान्नित्यंयोगजितात्मकं ॥ १८ ॥ तमोरजश्चसत्त्वंचविद्धिजीवगुणात्मकं ॥ जीवमात्मगुणंविद्यादात्मानंपरमात्मनः ॥ १९ ॥

प्रोक्तं अनुमीयतेचचंद्रगतौवृद्धिह्रासौकर्मपूर्वकौअस्मदीयवृद्धिह्रासवदिति ॥ १६ ॥ एकादशेति वैराजंमनश्चंद्रः तत्रअस्मदीयंमनः मनसाह्येवपश्यतीत्यादिश्रुतेर्मनएकादशेंद्रियात्मकंतद्वैराजमपिअतस्तत्रराजयइवात्रवित्ताख्यंकर्मैवकलाःतासांसंभारेणसंभृतःमनोमयःसूत्रात्माअस्मदादिभिश्चमूर्त्तिमान्इतिहेतोःतंविराजंव्यष्टिजीवंचकर्मगुणात्मकंत्रिगुणात्मककर्मफलभूतंचंद्रवत्वृद्धिह्रासभाजंविद्धि ॥ १७ ॥ तस्मिन्जीवोपाधिभूतेमनसिचदेवोद्योतनवान्चित्प्रकाशः तंक्षेत्रज्ञंपरमात्मानंविजानीयात् अयमेवसयोयमेवंविदित्यनुपदोदाहृतश्रुतेरुपाधिद्वयस्थएकएवक्षेत्रज्ञइत्यर्थः योगेनजितःनिरुद्धःआत्माचित्तंयेनतंजीवंक्षेत्रज्ञंविजानीयादितियोजना ॥ १८ ॥ तमइति तमआदिकंत्रयंजीवस्यविज्ञानमयकोशस्यगुणाःकर्तृत्वादयः विज्ञानंयज्ञंतनुतइत्यादिश्रुतेः तदात्मकंगुणत्रयमेवकर्त्रादिधर्मकंनत्वात्मेत्यर्थः जीवं विज्ञानंआत्मगुणंचिदाभासगुणश्चैतन्यंतद्युक्तंविद्धि आत्मानंचिदाभासंपरमात्मनःगुणैर्ज्ञानैश्वर्यादिभिर्युक्तंविद्धीत्यध्याहृत्ययोज्यं चिदचिदात्माजीवोऽचिदंशत्यागेनब्रह्मैवेत्यर्थः ॥ १९ ॥

Digitized by Google